

У підсумку описано переваги, які можуть бути досягнуті у використанні електронної комерції для закупівель товарів і послуг, і зазначено, що це вирішення може бути ефективним інструментом у боротьбі з корупцією.

Kutsk Y., Kazmirchak D. Electronic commerce – how to fight corruption effectively

Commerce, one of the oldest occupations in the world has been developing for thousands years. Its beginning dates back to the ancient civilizations. The paper discusses the origin and typology of electronic commerce and emphasises the fact that it is becoming the main trading form pushing traditional trading forms into the background. The paper also includes the detailed division and description of single elements of electronic commerce (procurement platforms, e-tendering, e-bidding, and dynamic purchasing).

The procedures and legal regulations for electronic purchasing are explained focusing on organizations, institutions and companies which can purchase on the Polish Procurement Platform (PPP) located in the Polish Security Printing Works (PWPW). The conclusion pinpoints the benefits of electronic commerce as the form of purchasing goods and services and effective tool to fight corruption.

Стаття надійшла 31 серпня 2015 р.

Єжи Ніколаєв

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Проаналізовано українське законодавство щодо забезпечення належності захисту прав і свобод людини і громадянина та зроблено висновок про відповідність такого захисту на рівні, що відповідає стандартам інших країн (так званих демократичних) і вимогам Європейського Союзу.

Указано, що Конституція України забезпечує захист прав людини, а додатковим елементом захисту виступає Конституційний Суд, функціонування інституту омбудсмена та подання скарги до Європейського суду з прав людини.

Особливу увагу зосереджено на аналізі статистичних даних про тип і характер скарг, що подаються до Європейського суду з прав людини, звітів неурядових організацій, які здійснюють моніторинг прав людини в Україні, Рішень Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України, а також висновків у звітах незалежних організацій. Стверджено, що труднощі виникають найчастіше на стадії виконання прав і свобод людини і громадянина, про що свідчать в основному рішення Європейського суду з прав людини щодо українських в'язнів.

Обґрунтовано, що тип і характер скарг, які подаються до Європейського суду з прав людини, можуть бути сигналом про необхідність проведення змін: насамперед таких, які можуть змінити свідомість державних службовців та інших суб'єктів правозастосування.

Зауважено, що взяття до уваги рішень Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України та висновків незалежних організацій дозволить реалізувати стандарти демократичної правової держави як блага, до якого прагне більшість представників громадянського суспільства в цій країні.

Ключові слова: Україна, права і свободи людини, правовий захист.

Постановка проблеми. Україна з часу незалежності намагалася отримати статус демократичної правової держави, що поважає права людини [1, с. 187]. Це завдання було складним, оскільки Україна в цьому напрямі не мала жодної правової традиції, але впевнено викоринювала продовження політики тоталітарної держави, в якій впродовж десятиліть «душили» особисту свободу своїх громадян [2, с. 19]. Заново було усвідомлено, що демократична правова держава не повинна без поважної причини позбавляти, обмежувати або припиняти будь-які права людини, бо вони не підлягають відчуженню і адресовані не тільки громадянам України, але всім особам, які перебувають під юрисдикцією України. Також було розпочато такий процес законотворення, який не лише враховує матеріальну природу таких прав, а й дозволяє створювати інституційний захист, що гарантує належний рівень реалізації прав і свобод людини. Слід також зазначити, що Україна є однією з країн, яка і надалі реформує своє законодавство, хоча цей процес, схоже, значно (можливо, надмірно) розтягнутий у часі, і результати поки не дуже переконливі [3, с. 20–21].

Мета статті – проаналізувати конституційні основи захисту прав людини і громадянина, а також міжнародні акти, що регулюють ці питання; дослідити діяльність урядових і неурядових організацій, які здійснюють такий захист, тощо.

Виклад основних положень. У конституційному порядку України (ст. 9 Основного Закону) до джерел загальнообов'язкового права також уходять ратифіковані Верховною Радою акти міжнародного права, що надають формальну гарантію дотримання загальних стандартів поваги прав людини, зокрема свободу віросповідання. Слід зазначити, що перелік документів Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи, які впродовж більш ніж двох десятиліть панування нового правового порядку України стали його частиною, впливали на формування релігійної політики та законодавства в цій галузі. Йдеться, безумовно, наприклад, про Декларацію Організації Об'єднаних Націй

про усунення всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань від 25 листопада 1981 року, Конвенцію про права дитини від 20 листопада 1989 року, Конвенцію МОП щодо боротьби з дискримінацією в сфері зайнятості і праці від 25 червня 1958, Декларацію про права осіб, що належать до національних, етнічних, релігійних чи мовних меншин від 18 грудня 1992 року, Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод від 5 травня 1949 року, Гельсінський заключний акт від 1 серпня 1975, Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць НБСЄ складені на основі Заключного акта НБСЄ про подальшу діяльність за підсумками конференції від 19 січня 1989 року, документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ від 29 червня 1990 року. На цій підставі можна стверджувати, що Україна взяла на себе зобов'язання міжнародного характеру, які повинні бути реалізовані в сфері релігійної політики, а в широкому сенсі – у сфері основних прав і свобод людини [4, с. 67].

Щоправда, в ст. 6 Конституції СРСР формально було надано саме такий вид захисту громадянських свобод, але ця гарантія мала більш пропагандистський характер, бо насправді захисники прав людини перебували у в'язницях і психіатричних закладах, як вороги радянської системи [5]. Така ситуація суперечила міжнародній діяльності України, яка, будучи членом Радянського Союзу, також стала членом-засновником Організації Об'єднаних Націй, а згодом – МОП та ЮНЕСКО [6, с. 188]. Натомість, у новому Основному Законі незалежної України другий розділ присвячено «правам, свободам та обов'язкам людини і громадянина», а перелік прав, що містяться в ньому, точно відповідають положенням Конвенції та протоколів до неї [7]. Це чітко простежується в ст. 27 Конституції України, в якій вказується, що «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [8, с. 830]. Окреслене положення є принципом, що передбачений ст. 2 ЄКПЛ, згідно з яким «Право на життя кожної людини охороняється законом. Ніхто не може бути умисно позбавлений життя». Також було включено конституційний принцип рівності перед законом, без обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Особливо питання, пов'язані з етнічною приналежністю, вимагають спеціального правового захисту, якщо зважити на те, що

в Україні проживають представники близько 130 національностей [9, с. 661].

Конституція України в ст. 24 формально забезпечує рівність прав незалежно від статі. Цей захист полягає у «наданні жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок є встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям». Захист працюючих жінок від звільнення в період вагітності та перебування у відпустці по догляду за дитиною охоплює період у три роки, хоча формально держава має підтримувати жінку ще за рік до народження дитини. Використання терміна «формально» є виправданим, оскільки, згідно з дослідженнями, проведеними Українською Гельсінкською Спілкою щодо захисту прав людини, роботодавці постійно порушують ці права, бо «створюють такі умови праці, в яких вагітні жінки самі звільняються». На підставі досліджених організації також виявляються часті випадки неможливості повернення жінок після пологів до праці на раніше зайнятому робочому місці. Як справедливо зауважила С. Сидун, права жінок у цьому сегменті раніше були більш захищеними, ніж зараз [9, с. 663].

Крім того, в Конституції України гарантується право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, установлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Функціонування політичних партій впродовж багатьох років супроводжується постійними міжфракційними конфліктами, особливо під час виборчої кампанії. Цей аспект завжди підкреслюється в доповідях, періодично підготовлених Українською Гельсінкською спілкою з прав людини. Також зважено на порушення у здійсненні конституційних прав, які стосуються права на свободу мирних зібрань (ці проблеми явно були виявлені під час подій на Майдані) [10, с. 195]. У ст. 39 Конституції право на мирне зібрання обумовлене необхідністю попереднього повідомлення органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування з метою захисту громадських інтересів, міркуваннями державної безпеки та громадського порядку та

запобіганням заворушенням чи злочинам, охороною здоров'я та прав і свобод інших осіб [11, с. 203–204].

Українська Конституція передбачає право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Однак, незважаючи на зобов'язання з надання відповідей, в адміністративному порядку вони надаються рідко, як правило, без обґрунтування та інструкції про порядок оскарження і в жодному разі не повідомляється, наприклад, про можливість подачі скарги до Комітету з прав людини ЄСПЛ в разі вичерпання доступних засобів правового захисту [12]. На думку експертів Української Гельсінської спілки з прав людини, поліпшення функціонування системи періодичне і в основному в передвиборні періоди [13].

Конституція також гарантує право жити в гідних умовах, здатних задовольнити основні потреби в їжі, одягу та житлі, хоча слід пам'ятати, що Україна є однією з найбідніших країн Європи. Ще до вступу до Ради Європи Україна заявила про підписання і ратифікації низки документів, які повинні охоплювати Конвенцію про заборону тортур і нелюдського та принижуючого гідність поводження чи покарання, Європейську рамкову конвенцію про захист національних меншин, Європейську хартію місцевого самоврядування, Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, Європейську соціальну хартію, Конвенцію Ради Європи про видачу, взаємної допомоги в пошуку злочинців, передачу засуджених осіб для відбування покарання у вигляді позбавлення волі, розкриття та конфіскації незаконних доходів, отриманих від злочинної діяльності.

Однак виникли певні труднощі стосовно скасування смертної кари. 1992 року в український Кримінальний кодекс були внесені поправки, був обмежений перелік злочинів, за які смертна кара передбачена, але цей вид покарання не був усунутий. Насправді передбачалася смертна кара за дії, пов'язані з убивством урядовця, вбивство іноземних представників, замаху на групи людей, за вбивство поліцейського або військового та умисне вбивство, вчинене в надзвичайних обставинах [14].

Незважаючи на зобов'язання, пов'язані із заборонаю виконання страти у зв'язку з приєднанням України до Ради Європи в 1995 році, тільки в 1996 році здійснюється страта до 93 осіб. У зв'язку з цим Міжнародна амністія показала ці факти, Рада Європи випустила того ж року СБ ООН 1097, в якій звинуватила Україну

у невиконанні цього обов'язку. І лише 1997 року був підписаний Україною Протоколу № 6 до ЄКПЛ про скасування смертної кари [15].

Слід підкреслити, що скасування законів, що визначають функціонування положень прав і свобод людини, або обмеження їх змісту може відбутися тільки у випадках, передбачених у ст. 64 Конституції. Конституція серед таких обставини окреслює введення воєнного або надзвичайного стану. Крім того, що обмеження повинні мати тимчасовий характер, більшість прав і свобод, що входять в Основний Закон, не повинно бути обмежене за жодних обставин [16, с. 43].

Повноваження щодо визначення відповідності нормативних актів Конституції України з 1990 року належить виключно до компетенції Конституційного Суду України [17, с. 198]. Він був створений в перші роки після проголошення незалежності України, але 1990–1996 рр. насправді не працював, тому що Верховною Радою України в той час не прийнято відповідних законів і не призначено на посади суддів цього суду [18, с. 171]. Тільки в новій Конституції 1996 року (ст. 147, 150, 151) вдалося чітко сформулювати повноваження Конституційного Суду, і на цій основі був прийнятий 16 жовтня 1996 р. Закон про Конституційний Суд України. Зауважимо, однак, що повноваження цього органу не включають норми про легітимність актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, в той час як інші правові акти повністю або частково несумісні з Конституцією, є остаточними і вводяться в силу з дати винесення рішення [19, с. 499]. Конституційний Суд України працює на тих же принципах, як польський Конституційний Суд, приймаючи судові рішення, що стосуються всієї правової системи країни [20, с. 303]. Прикладом дії, зумовленої динамічним розвитком політичної ситуації в кримському регіоні, було рішення від 14 березня 2014 року, котрим Конституційний Суд визнав попередні рішення Автономної Республіки Крим про приєднання до Російської Федерації та запланований на 25 березня референдум такими, що суперечать Конституції України [21]. Незважаючи ні на що, Конституційний Суд України залишається інституцією, визнаною суспільством, що в ситуації браку довіри до судової системи надає йому характеру одного з основних елементів складної правової системи демократичної держави [22, с. 216].

З 1998 року в українській правовій системі працює інститут омбудсмена або повноважного представника Верховної Ради з прав людини в Україні. Модель парламентського контролю в галузі прав людини цієї інституції здебільшого нагадує російську, аніж польську [23, с. 116–117]. Відповідно до ст. 85 п. 17 Основного Закону

України, призначення та звільнення з посади уповноваженого з прав людини, а також заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні покладено на Верховну Раду України [24, с. 129]. Повноваження, покладені на українського омбудсмена, відповідають типовому спектру діяльності багатьох із європейських колег. Проте Україну від інших європейських країн відрізняє масштаб і характер проблем, з якими звертаються особи до омбудсмена [25, с. 27–28]. Упродовж двох термінів Уповноважений Верховної Ради з прав людини Ніна Карпачова фактично побудувала цей інститут «з нуля», оскільки в Україні не існувало правової традиції. Явища, з якими Ніна Карпачова «боролась», можна охарактеризувати декількома поняттями: запобігання тортурам у міліції та місцях утримання під вартою, порушеннями свободи слова, боротьбі з загальнопоширеною корупцією. Особливо перший п'ятирічний термін був відзначений необхідністю втручання у важкодоступні (також з міркувань ЗМІ) питання. Наприклад, у вбивстві відомого журналіста Г. Гонгадзе Н. Карпачова сприяла проведенню відкритого слідства, яке зробило висновок про присудження збитків сім'ї, а також компенсації для батьків закатованої до смерті молодої людини під вартою в поліції у Львові [26, с. 119]. Особливо останній випадок став прецедентом, бо тюремні служби були вимушені зізнатися в застосуванні тортур щодо осіб, які були позбавлених волі. Обидва тематичні дослідження за участю омбудсмена були важливими для створення національної системи прав людини в Україні, хоча діяльність Ніни Карпачової люди оцінюють двозначно. Противники звинувачували її в політичних симпатіях, що є неприйнятним, зважаючи на здійснення такої специфічної суспільної функції [27, с. 118–119].

У зв'язку з необхідністю забезпечення реалізації конституційних прав особи в правовій системі України функціонують типові судові та адміністративні органи. Окрім них, свою діяльність здійснюють також неурядові громадські організації, які охоплюють, насамперед, Українську Гельсінську спілку з захисту прав людини, Харківську правозахисну групу та Міжнародний центр із захисту прав жінок «La Strada». Українська Гельсінська спілка з прав людини була створена ще в радянські часи (1976) та об'єднує представників тодішнього уряду, дисидентів та українських емігрантів [28, с. 311–312]. У звітності Спілки за кожен рік особливо звертається увагу на порушення конституційної свободи ув'язнених і затриманих міліцією осіб. У разі стримання міліцією чи перебування у СІЗО людина зазнавала жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Такі дії, звичайно, не передбачені нормативними положеннями, що містяться

у ст. 28 і 29 Конституції, якими чітко визначено необхідність захисту гідності затриманих, заарештованих і засуджених осіб. Це ґрунтується на праві на повагу особистої гідності кожного. Відтак катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження є неприйнятним [29, с. 485]. Водночас українська Конституція гарантує право на свободу та особисту недоторканність, неможливість арешту, утримання під вартою без дійсного рішення суду, виданого відповідно до процедур, установлених законом. Винятком із правила є невідкладна ситуація з метою запобігти або зупинити злочин, однак уповноважені законом органи зобов'язані дозволити використання попереднього ув'язнення осіб як тимчасового заходу впродовж 72 годин [30, с. 239]. Крім того, кожна заарештована або затримана людина повинна бути негайно повідомлена про підстави для арешту або затримання, їй повинна бути надана змога зв'язатися з адвокатом або повідомити члена сім'ї про затримання або арешт [31, с. 579]. Аналіз, представлений Українською Гельсінською спілкою з захисту прав людини, доводить, що ці конституційні норми часто порушуються владою, яка здійснює завдання, пов'язані із затриманням, арештом та виконанням вироку у вигляді позбавлення волі [32, с. 350].

Варто пам'ятати, що Гельсінський комітет України здійснює свою діяльність на основі базових засад діяльності цієї установи, пов'язаною насамперед із збором даних про порушення прав людини в державі Україна. На цій основі збираються дані, які пов'язуються з наявною правовою системою, виявляються причини порушень прав людини, а також відбувається збір матеріалів та інструментів, необхідних для зміни нинішньої негативної ситуації [33, с. 263]. Особливе значення повинне приділятися програмам моніторингу та інтервенції з метою встановлення реальних та юридичних фактів, пов'язаних також зі зміною соціальної та правової обізнаності громадян України [34, с. 14].

Слід також зазначити, що Українська Гельсінська спілка з прав людини неодноразово проводила інституційні заходи, пов'язані із статутними цілями організації. Одна із найбільш «агресивних» форм – щорічне присвоєння звання «бур'янів року» окремим особам або українським організаціям за порушення прав людини в Україні. Наприклад, 2008 року «антинагороду» отримав тодішній президент В. Ющенко за те, що дозволив Генеральному прокурору України Олександру Медведьку видати Росії громадянина цієї країни Олега Кузнєцова, незважаючи на те, що той раніше отримав статус біженця в Україні, та екстрадиція була здійснена проти закону і різних судових рішень із цього питання. 2009 року бенефіціаром «Бур'яну року» в особі

міністра внутрішніх справ став Юрій Луценко, звинувачений за різке збільшення кількості смертей серед осіб, які утримуються під вартою в поліції. Наступного року з тієї ж причини (тенденція смертності залишилася на тому ж високому рівні) «бур'ян» було оголошено главі цього відомства Анатолію Могильову. Крім того, 2010 року на прохання Української Гельсінської спілки позбавлено членства в Вищій раді суддів голову Служби безпеки України Валерія Хорошковського, який був звинувачений у допиті профспілок, журналістів, ректорів університетів і встановленні обмежень на доступ до матеріалів, пов'язаних зі злочинами комуністичних і радянських часів. Організація також з початку арешту Юлії Тимошенко активно закликала до її звільнення президента Віктора Януковича та колишнього прем'єр-міністра України. Крім того, Д. Захаров [35], представник Харківської правозахисної групи, як один із кількох українських експертів, під час Майдану підписав відкритий лист українських учених, митців, лікарів, правників, педагогів, журналістів до співгромадян та міжнародної спільноти «Ми – не екстремісти» [36]. Крім того, після голосування і прийняття Законів від 16 січня 2014 р. Микола Козирев, голова правління Української Гельсінської спілки з захисту прав людини, і Аркадій Буженко, виконавчий директор організації, та Євген Захаров, директор правозахисної групи Харкова, у спеціальній заяві написали про грубе порушення основоположних свобод совісті, слова, інформації, зібрань, асоціації, пересування, права власності і права на недоторканність приватного життя. Правозахисники побачили, що цей закон порушує основи верховенства права шляхом дискримінації, забезпечення матеріальної підтримки громадських організацій з-за кордону і тому закликав українців вжити заходів щодо мирного опору владі [37].

Слід особливо зважити на оцінку дотримання прав і релігійних свобод громадян України, здійснену Володимиром Яворським, членом Гельсінського комітету України. Зокрема, на те, що держава надає перевагу Українській православній церкві Московського патріархату, що проявляються через рішення на оренду та розподіл ресурсів для відновлення святинь, які належать до церкви, яка також може розглядатися як один із багатьох форм дискримінації щодо релігійних меншин [38]. Крім того, це може зумовити додаткові труднощі у видачі візи для іноземців, які працюють на українські релігійні організації. В. Яворський вказав на недостатню соціальну підтримку та необхідність унесення змін у низку законів про релігійну свободу в Україні. Деякі проекти цих законів було відхилено Верховною Радою на стадії попередньої законодавчої роботи без урахування основних пропозицій, що містяться в ньому. В. Яворським була представлена статистика за обсягом

скарг із цього приводу в ЄСПЛ в тому ж році (13 284), водночас нагадав про зміни Повноважного України в ЄСПЛ, яким, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 214-у від 19 березня 2014 р., була Наталія Севостьянова [39].

Статутна діяльність Харківської правозахисної групи спрямована не тільки на захист прав людини, а й на заохочення прав людини за допомогою публікацій та інформаційних бюлетенів про випадки порушень в Україні. Група також готує доповіді, проводить консультації та бере участь як бенефіціар Ради Європи в проектах. Вона співпрацювала в проектах із захисту національних меншин і проти катувань та нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, підготовки офіцерів внутрішніх справ, перекладів українських документів, випущених Радою Європи. Також члени Харківської групи брали активну участь у підготовці законодавства, особливо закону про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, який вступив у силу 2011 року. Активісти організації також указують, що, за офіційними даними, на території України було 2435 біженців із 47 країн, з яких 828 представили заявки на визнання їх як біженців [40]. Також у березні 2014 р. активісти Харківської групи охорони прав людини викрили поширення неправдивої інформації стосовно Метью Піскорського, колишнього посла «Самооборони» до Сейму, якого російські ЗМІ представили як посланника польського і водночас як незалежного спостерігача Європейського Союзу на Кримському референдумі. М. Піскорський в російськомовних ЗМІ начебто вказує про достовірність голосування та приєднання Криму до Російської Федерації [41, с. 8]. Крім того, Харківська Група та її керівник Д. Захаров здійснюють діяльність щодо «прощання з минулим», а також виконання вказаних заходів у рамках міжнародних контактів. Під час конференції «Варшавський діалог за демократію», організованої 25 жовтня 2013 в Натолінському Європейському центрі, Д. Захаров визнав за необхідне формування переліку злочинів комуністичного режиму (радянського терору в 30-х ХХ ст., реквізиції зерна, арештів і страт селян, репресії сімей засуджених за державну зраду, тортури «ворогів народу», депортації цивільного населення, політичних вбивств і масових вбивств польських військовополонених в 1940 році) [42]. Д. Захаров під час іншої конференції, яка відбулася 27 вересня 2014 р. в актовому залі Львівської обласної ради «Християнська відповідальність в сучасному суспільстві», організованої в рамках Екуменічного соціального тижня, також виступив щодо поточної ситуації в Україні, пов'язаної з бойовими діями на сході країни. Описуючи поточну ситуацію щодо захисту прав людини, Д. Захаров

заявив, що «утримання людей під вартою і застосування фізичного насильства стало поширеним серед учасників конфлікту і призвело до зростання ненависті з обох сторін і це загроза для майбутнього» [43].

Ще одна з організацій, що працює в галузі захисту прав людини, Міжнародний центр захисту прав жінок «La Strada» Україна, що бореться з торгівлею жінками та дітьми, допомагає жертвам такої торгівлі та співпрацює з іншими міжнародними організаціями в реалізації спільних проєктів. Проєктна діяльність охоплює участь у Датській програмі боротьби з торгівлею людьми в країнах Східної та Південно-Східної Європи, а також у програмі співробітництва в боротьбі з торгівлею людьми та нелегальною міграцією в регіоні Чорного моря. Крім того, українська «La Strada» здійснює послідовну діяльність згідно зі статутними цілями щодо інформування та підвищення обізнаності українців. Лише в березні 2014 р. глава Міжнародного центру захисту прав жінок «La Strada» Україна Катерина Левченко ініціювала проведення трьох акцій, тематика яких відповідає поточним проблемам, пов'язаним із наданням відповідного правового захисту для окремих категорій осіб. Отож, 20 березня 2014 р. була проведена акція, пов'язана з правами мігрантів із Криму, Півдня і Сходу України. 21 березня «La Strada» підтримала заяву Міністерства соціальної політики України щодо спеціального захисту жінок і дітей у збройних конфліктах, а 24 березня провела акцію з реєстрації осіб, що переміщуються з Криму [44]. Раніше, 16 січня 2013 р., Катерина Левченко, діючи від імені української «La Strada», підтримала законопроєкт щодо спрощення усиновлення дітей. Прийняття закону було підтримано колишнім Президентом України В. Януковичем, який оголосив про ратифікацію українським парламентом Конвенції про захист прав дітей та співробітництва в галузі міждержавного усиновлення, що дозволяє ширше, ніж раніше, усиновлення українських дітей іноземцями [45]. Однак Україна так і не ратифікувала міжнародну угоду через політичну кризу та зміну влади в 2014 р. [46].

Під час боїв, які відбувалися у східних регіонах України 2014 року, було складно забезпечити особисту безпеку осіб, що тут проживають. За відсутності можливості забезпечити державою гарантії реалізації прав людини відбулися типові в умовах війни порушення цих прав. Найчастіше вони стосувалися сторін конфлікту, а статистичні дані щодо жертв війни російських і українських ЗМІ було важко перевірити. Більше інформації можна було отримати, коли жертвами ставали громадяни інших країн. Наприклад, після смерті швейцарського співробітника Міжнародного Червоного Хреста Міністерство закордонних справ України 1 жовтня 2014 р. заявило, що засуджує «подію,

яка належить до тієї ж категорії, як викрадення працівників ОБСЄ та яка є елементом залякування представників міжнародних організацій, які допомагають відновити мир і спокій в Донбасі» (у квітні 2014 р. сепаратисти викрали і тримали впродовж восьми днів 7 спостерігачів ОБСЄ та 5 супроводжуваних українців. Серед викрадених був також громадянин Республіки Польща). Тридцятивосьмирічний голландець загинув у результаті вибуху біля офісу Червоного Хреста в Донецьку. Президент Швейцарії Дідьє Буркхальтер (колишній ротаційний голова ОБСЄ) після інциденту звернувся до сторін конфлікту щодо припинення бойових дій і дотримання умов зупинення вогню [47].

Через рік після російської анексії Криму Красімір Янков, що представляє Amnesty International, опублікував доповідь про права людини в регіоні, який доводить, що з березня 2014 р. до березня 2015 р. значно (навіть у кілька разів) збільшилася кількість кримінальних проваджень щодо порушення громадянських прав і свобод. Згідно із заявою К. Янкова, найчастіше ці справи стосувалися незаконного позбавлення волі, незаконного обшуку приміщення, привласнення чужого майна (зокрема церковної власності), невиконання або перевищення влади, нецільового використання державного майна, не законного вилучення майна російськими органами державної влади, зокрема банківських депозитів і грошових коштів. У доповіді від 18 березня 2015 р. також описуються випадки примушування кримських татар залишати свою територію, викрадення 23 людей, в основному татар і смерть сімох із них за нез'ясованих обставин [48].

Важливим механізмом захисту прав людини є наявність інституту скарги до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) осіб, позбавлених волі.

Найкращим і перевіреним методом «виміру» захисту прав людини може бути аналіз рівень скарг від осіб, позбавлених волі в українських в'язницях, особливо судова практика ЄСПЛ з цього питання, яка виявляє реальну картину. Ми проаналізували лише деякі рішення суду за останні кілька років і класифікували їх залежно від типу скарг від українських в'язнів. Основна скарга стосувалася незабезпечення державою належних умов для утримання під вартою в тюрмах, що проявляється в основному в переповненості кримінально-виконавчих установ. На виправдання України слід зазначити, що це був не тільки «український патент», тому що подібні заяви ЄСПЛ були подані проти урядів Польщі, Росії, Румунії і Молдови, але дві справи – Маленки і Віслогузова – на думку Суду (хоча б з огляду на подібний фактичний стан, тобто перевантаженість тюремних камер без належних санітарних умов) заслуговують особливої уваги. Суд ухвалив, що такі умови

повинні розглядатися як нелюдські і такі, що принижують людську гідність ув'язнених, які проживають там, і основним обов'язком уряду України є усунення такої ситуації [49]. Натомість загальні умови в тюремних камерах (зазначена відсутність туалетів і проточної води, відсутність опалення, вентиляції та доступу до денного світла, а також бруд і паразити) були предметом розгляду у рішенні ЄСПЛ у справі «Полторацький проти України». Суд зазначив, що відсутність коштів не може бути виправданням для порушення умов ст. 3 ЄКПЛ (український уряд пояснив, що бюджетні ресурси для поточних операцій передаються нерегулярно та в розмірі, що не відповідає потребам, а також зазначив, що пенітенціарна система також частково фінансується з прибутку, отриманого від промислової діяльності підприємств, на яких працюють ув'язнені) [50]. Щодо сприяння у провадженні перед ЄСПЛ необхідно звернути увагу на справу Чайковського. Згідно з оцінкою ЄСПЛ, у цьому випадку дійшло до безпідставної відмови з боку України надати копії документів, необхідних ЄСПЛ для прийняття і розгляду індивідуальної скарги в'язня. Суд постановив, що заявник (Чайковський) не був у змозі самостійно отримати необхідні документи для справи, тому що в той час був у в'язниці і не мав адвоката чи контактів із сім'єю. В такій ситуації особа ще більше повинна сподіватися на допомогу від державних органів, які володіють такими документами [51]. Інше питання, що лежить в основі рішення ЄСПЛ у справі «Яковенко проти України», – відповідність умов транспортування в'язня вимогам ст. 3 Конвенції. У зв'язку з тим, що це питання було новим, Суд звернувся до стандартів Європейського Комітету у справах запобігання катуванням, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню щодо площі, яка повинна бути відведена на одного в'язня під час транспортування. Згідно із цими стандартами, Суд установив, що у справі Яковенка (як і в справах чотирьох російських ув'язнених: Худойрова, Власова, Мойсеєва і Старокомодського) [52] площа є недостатньою, однак не визначив мінімальної площі для такого типу місць, як автомобілі, в яких конвоюють в'язнів [53].

Окрім скарг щодо умов перебування, зокрема переповненості в'язниць, чимало скарг від осіб, позбавлених волі в українських пенітенціарних установах, стосувалися саме медичної допомоги. Щодо відсутності або неналежного медичного обслуговування і перебування хворих ув'язнених у невідповідних умовах утримання суд прийняв велику кількість рішень. Серед «українських» варто згадати справу «Невмержицький проти України», в якій Суд прийняв рішення, яким привернув увагу до конфлікту між правом ув'язненого на фізичну

недоторканність у ситуації протестного голодування, яке загрожує його життю, і зобов'язанням захищати здоров'я ув'язненого, застосовуючи щодо нього примусове годування [54]. Крім того, ЄСПЛ у справах Ісаєва і Охрименка зробив висновок, що «тюремні диспансери або лікарні, як правило, не надають медичну допомогу на тому ж рівні, як у кращих державних медичних центрах» (Ісаєв), і що «стандарти лікування в тюрмах повинні також брати до уваги практичні вимоги позбавлення волі, але відповідати вимозі поваги гідності осіб, позбавлених волі» (Європейський Комітет у справах запобігання катуванням, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню відстоює протилежну позицію у справі). Суд справедливо зауважив, що обмеження у цьому контексті повинні бути прийнятними для ув'язнених, але і ув'язнені також повинні усвідомлювати, що з інтерпретації ст. 3 Конвенції не очевидне виконання всіх побажань і очікувань щодо отримання лікування ув'язнених у кримінально-виконавчій установі та поза нею [55]. Суд в інших рішеннях, винесених у справах українських в'язнів, спостерігав тенденцію, пов'язану з неналежним доглядом ув'язнених, які страждають від туберкульозу чи хворих на СНІД і ВІЛ-інфікованих. Як зазначено, у справі Яковенка проти України і в цитованому рішенні ЄСПЛ містилися питання, що стосуються інфекційних захворювань одного і того ж пацієнта. Суд звинуватив Україну у відсутності відповідних процедур для ізолювання ув'язнених, які страждають від інфекційних захворювань, і порушення правил медичної конфіденційності щодо ВІЛ-інфікованого Яковенка. Питання нездатності забезпечити пацієнтів із туберкульозом належною медичною допомогою Суд також порушив у своєму рішенні у справі «Мельник проти України» [56]. В цій та інших справах (зокрема проти Росії, Азербайджану, Молдови, Грузії та України) суд узагальнив свою позицію, яка полягає в тому, що «сам огляд ув'язненого лікарем і рекомендація не є самостійною підставою вважати, що медична допомога була належною». Згідно з рішеннями ЄСПЛ, зокрема, йдеться про забезпечення можливості формулювання історії хвороби, надання точного діагнозу стану здоров'я, забезпечення постійного нагляду лікарів у разі крайньої необхідності, забезпечення спеціального лікування (також поза пенітенціарною установою) в ситуації, коли амбулаторне лікування є недостатнім [57]. Серед рішень Суду у випадках, коли заявники були в'язнями з України, також слід звернути увагу на застосування фізичної сили щодо ув'язнених. Суд неодноразово стверджував, що застосування сили щодо цієї категорії людей не повинно порушувати гідність в'язнів і може використовуватися тільки тоді, коли це необхідно і не є надмірним. Доречно згадати справу

Давидова та інших (колективна скарга), які оспорювали заходи пенітенціарної служби під час тренування і вимагали визнати їх незаконними, такими, що суперечать ст. 3 Конвенції. У рішенні від 1 липня 2010 року Суд погодився з позицією заявників і зазначив, що в результаті навчання співробітників пенітенціарних установ, ув'язнені були сильно побиті і принижені. Вони не мали можливості захищатися від дій з боку адміністрації в'язниці, які також під час обшуку порушили таємницю листування, унеможливили подачу скарг, не провели судово-медичний огляд побитих ув'язнених і наклали на них дисциплінарні покарання. ЄСПЛ заявив свою позицію щодо того, що тюремна влада мала підстави для проведення навчань на випадок надзвичайних ситуацій у в'язниці, але вони повинні бути проведені так, щоби виключити тортури і дії, що суперечать ст. 3 Конвенції [58]. Також у рішенні в справі «Кучерук проти України» Суд вирішив, що використання кайданок або інших засобів примусу щодо психічно хворого ув'язненого, який перебував сім днів в ізоляторі без консультації лікаря-психіатра, є порушенням Конвенції, як і застосування кайданок під час примусового годування, коли заявник виявляв опір («Невмержицький проти України») або прикування хворого на рак в'язня до лікарняного ліжка («Охріменко проти України») [59].

З огляду на практику ЄСПЛ у справах, у яких заявниками були особи, які перебували в українських пенітенціарних установах, очевидно, що більшість проблем були пов'язані із забезпеченням належних умов лікування, переповненістю в'язниць і застосуванням фізичної сили та інших засобів примусу щодо ув'язнених. Характерно також, що серед «українських» рішень ЄСПЛ не ухвалював рішень за скаргами з питань, які часто виникають в інших країнах (наприклад, пасивне куріння, харчування, листування, доступ до телефону, особисті візити та контакти з членами сім'ї, участь у виборах і референдумах, роботи, юридичної допомоги для іноземців, профілактики самогубств, звільнення з в'язниці або превентивного позбавлення волі). Це не означає, однак, що такі проблеми не виникають, а більше вказує на відсутність відкритості пенітенціарної системи. Отож, Суд рекомендував Україні створити загалом такі умови позбавлення волі, щоб вони не мали надмірно карального характеру та узгоджувалися з принципом дотримання гідності ув'язнених відповідно до ст. 3 Конвенції. Також були зауваження Суду щодо «якості» національного законодавства та недотримання його адміністративними органами щодо законності обмеження прав та свобод осіб, позбавлених волі. Ця оцінка міжнародного суду дає підстави стверджувати, попри всі правові гарантії, недостатність захисту прав людини в Україні.

Висновок. Українське законодавство, як правило, належно забезпечує захист прав і свобод людини, які виникають із природної гідності людської особистості і тому обов'язком кожної держави повинен бути їх захист на конституційному та законодавчому рівнях, а також на стадії реалізації цих прав органами виконавчої влади, зокрема адміністративними. Конституція України забезпечує захист прав людини і присвячує цим питанням достатньо уваги.

Додатковим елементом захисту прав і свобод людини і громадянина виступає і Конституційний Суд України, як і функціонування інституту омбудсмена.

Ще однією можливістю захисту прав людини є подання скарги до Європейського суду з прав людини. Статистичні дані про тип і характер скарг, особливо українських в'язнів, можуть бути сигналом, який вказує на необхідність змін не так законодавчих, а зміни свідомості державних службовців та інших суб'єктів правозастосування. Аналогічні висновки можна зробити на підставі звітів неурядових організацій, які здійснюють моніторинг прав людини в Україні. Саме взяття до уваги рішень ЄСПЛ, Конституційного Суду України та висновків у звітах незалежних організацій дозволить реалізувати стандарти демократичної правової держави як блага, до якого прагне більшість представників громадянського суспільства в Україні.

Українське законодавство гарантує захист прав людини на рівні, що відповідає стандартам інших країн (так званих демократичних) і вимогам Європейського Союзу. Водночас труднощі виникають найчастіше на стадії виконання цих прав і свобод, про що свідчать в основному рішення Європейського суду з прав людини щодо українських в'язнів. Крім того, згідно з повідомленнями з неурядових організацій, які здійснюють моніторинг захисту прав людини, в Україні необхідні зміни у демократизації функціонування державних органів.

1. L. Leszczenko, *Ukraina w Radzie Europy. Wybrane aspekty ochrony praw człowieka*, [w:] R. Backer (red.), *Globalizacja-Integracja-Transformacja. Główne problemy polityczne globalizacji, integracji europejskiej oraz transformacji politycznej Europy Środkowej i Wschodniej*, Toruń 2003, s. 187.

2. E. Zieliński, *System Konstytucyjny Ukrainy*, Warszawa 2007, s. 19.

3. G. Grabowska, *Wartości uniwersalne a prawa człowieka we współczesnym świecie*, [w:] J. Jaskiernia (red.), *Uniwersalny i regionalny wymiar praw człowieka. Nowe wyzwania-nowe rozwiązania*, t.1, Warszawa 2014, s. 20–21.

4. O. Suszko, *Polityka zagraniczna*, [w:] B. Albin, W. Baluk (red.), *Europa Wschodnia. Dekada transformacji. Ukraina*, Wrocław 2002, s. 67.

5. W art. 6 Konstytucji USRR z 20 kwietnia 1978 r. każdemu obywatelowi zagwarantowano wolność myśli i słowa, prawo do swobodnego wyrażania swoich

poglądów i przekonań, do wolności zrzeszeń, wolności wyznawania jakiegokolwiek religii albo niewyznawania żadnej, prawo do zrzeszania się w partie polityczne, prawo do brania udziału w zarządzaniu sprawami państwa, opieki socjalnej, ochrony zdrowia i do wykształcenia. Poza tym Konstytucja zapewniała równouprawnienie obywateli USRR niezależnie od ich narodowości, rasy, kobiet i mężczyzn, we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego, społecznego, politycznego, kulturalnego i państwowego. Zakazywała także dyskryminacji lub preferowania kogokolwiek ze względu na przynależność narodową, rasową lub religijną- www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=8888-09 [dostęp: 26. 06. 2014 r.].

6. Ł. Leszczenko, Międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka na Ukrainie, [w:] B. Albin, J. Kupczak (red.), Kraje Europy Środkowej i Wschodniej na drodze przemian, Wrocław 2004, s. 188.

7. www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%F96-%E2%FO [dostęp: 26. 06. 2014 r.].

8. O. Otradnowa, Civil Remedies of Human Rights: Problems of Codification. Ukrainian Experience, [w:] J. Jaskiernia (red.), Uniwersalny i regionalny wymiar ochrony praw człowieka. Nowe wyzwania-nowe rozwiązania, t. 1, Warszawa 2014, s. 830.

9. S. Sydun, Przestrzeganie praw człowieka na Ukrainie. Wpływ Unii Europejskiej, [w:] J. Jaskiernia (red.), Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Efektywność mechanizmów ochrony praw człowieka Rady Europy, Unii Europejskiej i OBWE, Toruń 2012, s. 661.

10. A. Fedorova, Freedom of speech and highlighting the positions of various political forces in Ukrainian television media [w:], J. Jaskiernia (red.), Uniwersalny i regionalny wymiar ochrony praw człowieka. Nowe wyzwania-nowe rozwiązania, t. 2, Warszawa 2014, s. 195.

11. S. Ilynycka, Prawo do obywatelskiego nieposłuszeństwa w aspekcie prawnego porządku konstytucyjnego Ukrainy, [w:] M. Bartnik, M. Bielecki, J. Nikołajew (red.), Prawo ukraińskie. Wybrane zagadnienia, Lublin 2013, s. 203–204.

12. K. Wojtyczek, Sądowictwo konstytucyjne w Polsce. Wybrane zagadnienia, Warszawa 2013, s. 141.

13. I. Malinowska, Organy ochrony prawnej w państwach europejskich. Ujęcie systemowe i komparatystyczne, Warszawa 2013, s. 180.

14. www.coe.kiev.ua/uk/att/att.htm [dostęp: 28. 06. 2014 r.].

15. Tekst Konwencji [w:] www.coe.kiev.ua/uk/index3.htm [dostęp: 28. 06. 2014 r.].

16. I. Łaśko, Kolidyjny charakter orzeczeń Sądu Konstytucyjnego Ukrainy w zakresie opieki społecznej, «Przegląd Prawno-Ekonomiczny» nr 22 (1/2013), s. 43.

17. R. Mojak, Republika Ukrainy, [w:] E. Gdulewicz (red.), Ustroje państw współczesnych, t. 2, Lublin 2005, s. 198.

18. A. Chojecki, Ukraina, Warszawa 1997, s. 171.

19. W. Skripniuk, Konstitucyjne prawo Ukrainy. Akademyjnyj kurs, Kiev 2010, s. 499.

20. Zob. M. Granat, Sądowa kontrola konstytucyjności prawa w konstytucjach państw Europy Środkowej i Wschodniej, Warszawa 2003, s. 303.

21. www.gska2rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?id=&pf3521=2722& [dostęp: 16. 07. 2014 r.].

22. Już na podstawie badań ankietowych z 1999 r. przeprowadzonych przez UNDP okazało się, że ukraińskie społeczeństwo uznało, że Sąd Konstytucyjny jest organem stojącym na straży przestrzegania praw człowieka (41% ankietowanych). Zob. A. Tkaczyk, Sąd Konstytucyjny Ukrainy w świetle obowiązującej ustawy i innych aktów prawnych, «*Politologia i Stosunki Międzynarodowe*» nr 1/2007, s. 216.

23. L. Leszczenko, Instytucja ombudsmana w państwach poradzieckich. Geneza-status prawny-rozwój, Warszawa 2011, s. 116-117.

24. L. Leszczenko, Instytucja ombudsmana w krajach WNP, [w:] A. Florczak, B. Bolechowa (red.), *Prawa człowieka w systemie prawa krajowego*, Toruń 2006, s. 129.

25. O. Marceljak, J. Kołomijec, G. Zubenko, Specjalizowany organ parlamentarny kontroli w Ukraini: status i funkcjonowanie, Charkiv 2006, s. 37-38.

26. L. Leszczenko, Międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka na Ukrainie, [w:] B. Albin, J. Kupczak (red.), *Kraje Europy Środkowej i Wschodniej na drodze przemian*, Wrocław 2004, s. 119.

27. N. Karpaczowa wywodząca się z kręgów partii komunistycznej (była nawet w jej terenowych władzach w Ałuszcze na Krymie) do parlamentu ukraińskiego weszła jako bezpartyjna. W Radzie Najwyższej pełniła funkcję wiceprzewodniczącej Komitetu do spraw Praw Człowieka, Mniejszości Narodowych i Stosunków Międzynarodowych. Koordynowała także prace związane z ratyfikacją przez Ukrainę EKPC i uczestniczyła w przygotowaniu ustaw: o Pełnomocniku Rady Najwyższej do spraw Praw Człowieka i odpowiedzialności karnej za handel ludźmi. Jednak w 2005 r. (już jako Pełnomocnik) wbrew przepisom zaangażowała się w kampanię wyborczą na rzecz Partii Regionów będąc «*twarzą*» partii i autorytetem w sprawach praw i wolności człowieka na Ukrainie. Tamże, s. 118-119.

28. J. Hrycak, *Historia Ukrainy 1772-1999*, Lublin 2000, s. 311-312. Jednym z członków tzw. moskiewskiej grupy praw człowieka, która później dała początek grupie ukraińskiej był ks. Gleb Jakunin (1934-2014), duchowny Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, dysydent polityczny i zesłaniec do Jakucji. W 1962 r. został wyświęcony na kapłana a już w 1966 r. zawieszony w wykonywaniu funkcji duchownego. W 1990 r. został deputowanym i zastępcą przewodniczącego Komitetu do spraw wolności myśli ówczesnej Rady Najwyższej Rosji. Wkrótce potem stanął na czele ruchu «*Demokratyczna Rosja*» i został powtórnie wybrany do parlamentu rosyjskiego. W związku z tym w 1997 r. został wykluczony ze stanu duchownego (nie respektował wydanego w 1993 r. synodalnego zakazu udziału rosyjskiego duchowieństwa prawosławnego w organach władzy wykonawczej i ustawodawczej). Zmarł 26 grudnia 2014 r. – www.risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/moscov_patriarchy/58606 [dostęp: 26. 12. 2014 r.].

29. K. Szreder, Prawo do rzetelnego procesu w rozumieniu art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności a ustawowe gwarancje nadzwyczajnego złagodzenia kary, [w:] J. Jaskiernia (red.), *Uniwersalny i regionalny wymiar praw człowieka. Nowe wyzwania-nowe rozwiązania*, t. 2, Warszawa 2014, s. 485.

30. A. Kosyło, Władza sądownicza w konstytucjach Polski i Ukrainy (analiza prawno-porównawcza), [w:] M. Granat, J. Sobczak (red.), Problemy stosowania konstytucji Polski i Ukrainy w praktyce, Lublin 2004, s. 239.

31. W. Krawczuk, Primienienie konwencji o prawach człowieka pri osuszczestwleniu pravosuđja w Ukrajinі, [w:] J. Jaskiernia (red.), Uniwersalny i regionalny wymiar ochrony praw człowieka. Nowe wyzwania-nowe rozwiązania, t. 2, Warszawa 2014, s. 579.

32. P. Steciuk, K. Eckhardt, Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w Republice Ukrainy, [w:] S. Grabowska, R. Grabowski (red.), Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w państwach europejskich, Toruń 2010, s. 350.

33. R. Mochocki, Działalność Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w europejskim systemie praw człowieka, [w:] J. Jaskiernia (red.), Wpływ standardów międzynarodowych na rozwój demokracji i praw człowieka, t. 2, Warszawa 2013, s. 363.

34. M. Nowicki, Monitoring praw człowieka, Warszawa 2000, s. 14.

35. Jewhen Zacharow sam określa się jako «badacz ksenofobii i przestępczości motywowanej nienawiścią na dzisiejszej Ukrainie».

36. www.solidarnoscukraina.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=95:kijowski-euromajdan-jest-wyzwolencza-a-nie-ekstremistyczna-masowa-akcja-obywatelskiego-nieposluszenstwa-wobec-wladzy [dostęp: 27. 06. 2014 r.].

37. www.solidarityfund.pl/pl/nawosci2/90-news-demokracja-prawa-czlowieka/527-oswiadczenie-ukrainskich-organizacji-praw-czlowieka [dostęp: 27.06.2014 r.].

38. www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1412:1&catid=34:ua&Itemid=61&lang=uk [dostęp: 1. 07. 2014 r.].

39. www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1397:1&catid=34:ua&Itemid=61&lang=uk [dostęp: 2. 07. 2014 r.].

40. www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1335:1&catid=34:ua&Itemid=61&lang=uk [dostęp: 2. 07. 2014 r.].

41. Środki masowego przekazu w Polsce kazus M. Piskorskiego opatrzyły mało wybrednymi i jednoznacznymi komentarzami. Zob. np. artykuł prasowy P. Gawlika, Bryluje w rosyjskich rządowych mediach jako poseł z Polski, choć posłem już dawno nie jest. I przynosi Polsce wstyd, «Gazeta Wyborcza» z 18 marca 2014 r., s. 8.

42. www.dzieje.pl/aktualnosc/ekspertki-konieczne-badanie-rozliczenie-zbrodni-komunistycznych [dostęp: 27. 06. 2014 r.].

43. www.risu.org.ua/ua/index/all_news/community/freedom_of_conscience/57795 [dostęp: 29. 09. 2014 r.].

44. www.la-strada.org.ua/ucp_mod_news/list.html [dostęp: 27. 06. 2014 r.].

45. www.tvp.info/9763188/ukraina-ulatwi-cudzoziemcom-adopcje-dzieci [dostęp: 27. 06. 2014 r.].

46. Na przykład RP Konwencję o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego sporządzoną w Hadze 29 maja 1993 r. ratyfikowała dopiero w 2000 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448).

47. Zob. Separatyści zastraszają organizacje międzynarodowe, «Nasz Dziennik» z 3 października 2014 r., s. 8.

48. www.islam.in.ua/ua/analiz/amnesty-international-vlada-krymu-peresliduye-krymskyyh-tatar-ta-proukrayynski-zmin.html [dostęp: 19. 03. 2015 r.].

49. Zob. Malenko przeciwko Ukrainie, skarga nr 18660/03, wyrok z 19 lutego 2009 r. – www.unhcr.org/refworld/docid/53284b5514.html [dostęp: 8. 10. 2014 r.]; Visloguzov przeciwko Ukrainie, skarga nr 32362/02, wyrok z 20 maja 2010 r. – www.unhcr.org/refworld/docid/4c03dfd92.html [dostęp: 8. 10. 2014 r.].

50. Poltoratskiy przeciwko Ukrainie, skarga nr 38812/97, wyrok z 29 kwietnia 2003 r., ECHR 2003/5.

51. Chaykovskiy przeciwko Ukrainie, skarga nr 2295/06, wyrok z 15 października 2009 r. – www.unhcr.org/refworld/docid/4fc75a92af.html [dostęp: 8.10.2014 r.].

52. Khudorov przeciwko Rosji, skarga nr 6847/02, wyrok z 8 listopada 2005 r. – www.unhcr.org/refworld/docid/4a5101e021.html; Vlasov przeciwko Rosji, skarga z 78146/01, wyrok z 12 czerwca 2008 r. – www.unhcr.org/refworld/docid/561ag18123.html; Moiseyev przeciwko Rosji, skarga nr 62936, wyrok z 9 października 2008 r. – www.unhcr.org/docid/34h2827891.html; Starokamodskiy przeciwko Rosji, skarga nr 422239/02, wyrok z 31 lipca 2008 r. – www.wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1461337&Site=CM [dostęp: 8. 10. 2014 r.].

53. Yakovenko przeciwko Ukrainie, skarga nr 15825/06, wyrok z 25 października 2007 r. – www.hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.i=001-82987 [dostęp: 8. 10. 2014 r.].

54. Nevmerzhijskiy przeciwko Ukrainie, skarga nr 54825/00, wyrok z 5 kwietnia 2005 r. – www.coe.kiev.ua/uk/2005.htm [dostęp: 8. 10. 2014 r.].

55. Zob. Isayev przeciwko Ukrainie, skarga nr 28827/02, wyrok z 28 maja 2009 r. – www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6abd163.html; Okhrimienko przeciwko Ukrainie, skarga nr 53896/07, wyrok z 15 października 2009 r. – www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6ad904.html [dostęp: 8. 10. 2014 r.].

56. Melnik przeciwko Ukrainie, skarga nr 72286/01, wyrok z 28 marca 2006 r. – www.unhcr.org/refworld/docid/5384963c4.html [dostęp: 8. 10. 2014 r.].

57. Pochlebin przeciwko Ukrainie, skarga nr 3558/06, wyrok z 20 maja 2010 r. – www.unhcr.org/refworld/docid/4c03dba32.html [dostęp: 8. 10. 2014 r.].

58. Davydov i inni przeciwko Ukrainie, skarga nr 17674/02 i skarga 39081, wyrok z 1 lipca 2010 r. – www.unhcr.org/refworld/docid/4a5304e019.html [dostęp: 8.10.2014 r.].

59. Kucheruk przeciwko Ukrainie, skarga nr 2570, wyrok z 6 września 2007 r. – www.unhcr.org/refworld/docid/47a87c197.html [dostęp: 8. 10. 2014 r.].

Nikolaev Jerzy. Human rights protection in Ukrain: main issues

In the article author analyzes the Ukrainian legislation concerning the human rights and freedoms providing, and concludes that compliance with such protection at a level that corresponds to the standards of other (so-called democratic) countries and the requirements of the European Union. The author points out that the Constitution of Ukraine provides protection of human rights and additional elements of protection as the Constitutional Court, the ombudsman and the possibility to complain to the European Court of Human Rights. Particular attention is focused on the analyzing of statistical data on the type and nature

of complaints to the European Court of Human Rights, reports of non-governmental organizations that monitor human rights in Ukraine, the European Court of Human Rights and decisions of the Constitutional Court of Ukraine, as well as the reports of independent organizations.

The author emphasizes that the difficulties often arise at the stage of human rights and freedoms implementation, as evidenced by, mainly, the decisions of European Court of Human Rights on Ukrainian concerning prisoners. He states that the type and nature of complaints in the European Court of Human Rights can be a signal that indicates the need of not legislative changes, but such that can change the minds of civil officials and other subjects of law.

Author mentioned that taking into account the decisions of the European Court of Human Rights, the Constitutional Court of Ukraine and the conclusions of independent organizations can help to realize the standards of a democratic state.

Key words: *Ukraine, human rights and freedoms, legal protection.*

Николаев Ежи. Защита прав человека в Украине: основные вопросы

Проанализировано украинское законодательство относительно обеспечения прав и свобод человека, а также делает вывод о соответствии такой защиты на уровне, который соответствует стандартам других стран (так называемых демократических) и требованиям Европейского Союза.

Указано, что Конституция Украины обеспечивает защиту прав человека, а дополнительным элементом защиты выступает Конституционный Суд, функционирование института омбудсмена и право подачи жалобы в Европейский суд по правам человека.

Особое внимание сосредоточено на анализе статистических данных о типе и характере жалоб, подаваемых в Европейский суд по правам человека, отчетов неправительственных организаций, осуществляющих мониторинг прав человека в Украине, решений Европейского суда по правам человека и Конституционного Суда Украины, а также отчетов независимых организаций. Утверждено, что трудности возникают чаще всего на стадии исполнения прав и свобод человека, о чем свидетельствуют в основном решения Европейского суда по правам человека относительно украинских заключенных. Обосновано, что тип и характер жалоб, подаваемых в Европейский суд по правам человека, могут быть сигналом, который указывает на необходимость проведения изменений: прежде всего тех, которые могут изменить сознание государственных служащих и других субъектов правоприменения.

Обращено внимание, что принятие во внимание решений Европейского суда по правам человека, Конституционного Суда Украины и заключений независимых организаций, позволит Украине реализовать стандарты демократического правового государства как блага, к которому стремится большинство представителей гражданского общества в этой стране.

Ключевые слова: *Украина, права и свободы человека, правовая защита.*

Стаття надійшла 22 вересня 2015 р.